

БДЖІЛЬНИЦТВО — галузь аграрно-промислового комплексу України, що спеціалізується на розведенні бджіл для одержання меду, воску та інших продуктів (маточного молочка, бджолоїної отрути, прополісу), а також для запилювання ентомофільних сільськогосподарських культур з метою підвищення їхньої врожайності. Б.- один із найдавніших промислів людини. У своєму розвитку Б. пройшло кілька етапів: дике (збирання меду диких бджіл в дуплах дерев), бортництво, колодне Б. (утримання бджіл у нерозбірних колодах і бортах, прикріплених на деревах), рамкове Б. Про Б. на території України згадується у творах Геродота (5 ст. до н. е.) та Павзанія (2 ст. н. е.), Ібн Раста (10 ст. н. е.). Історично першим було хаотичне, або дике Б. У 10-12 ст. утвердилася нова форма Б. — бортництво, або бортьове Б., що проіснувало до кін. 18 ст. — періоду масового вирубування лісів. Розвиток винокур., цукр. промисловості остаточно ліквідував бортництво. У небагатьох лісових місцевостях Волині й Полісся бортництво проіснувало до 20 ст. Від 14 ст. з'явилися згадки про пасічництво, коли вулики ставили на пнях на вирубаних ділянках лісів. Б. охоронялося звичаєвим правом, законами «Руської Правди» й Литов. статутом. Продукти Б. мали важливе значення і в зовн. торгівлі, зокрема у 15-16 ст. були відомі «воскові комори» у Львові, Луцьку, Володимирі, Бересті. За козац. доби 16-17 ст. Б. досягає знач. розвитку, поширюючись на Слобожанщину і козац. території. За часів кріпацтва Б. занепадає, тому наприкінці 18 ст. рос. і австр. уряди звільняють пасічників від податків. Скасування кріпацтва сприяло новому піднесенню Б. Вагомий внесок у справу рац. Б. зробив відомий укр. пасічник П. Прокопович, який 1814 першим у світ. практиці сконструював розбірний рамковий вулик і на його основі розробив систему догляду за бджолиними сім'ями. 1827 П. Прокопович заснував першу в Рос. імперії школу Б., де навчалися й іноземці. Значний внесок у розвиток Б. в Україні зробили С. Великдан, М. Новлянський, І. Корабльов, **М. Боровський** (ред. ж. «Український пасічник»), **В. Ващенко**, **О. Андріяшев**, В. Шимановський (автор підруч. «Методи пасічникування»), П. Білецький-Носенко (автор праці «Пасечник или опытное пчеловодство в южной полосе России», 1818; 1845), В. Різниченко (ред. ж. «Пасічничка старовина»), **Є. Архипенко**, Ю. Любинецький (засн. школи пасічників у Галичині, 1857), Л. Трещаківський, І. Наумович (засн. першого в Україні Товариства пасічників у Коломиї, 1868), М. Михалевич (автор першої книги українською мовою «Пасіка», Л., 1877), О. Покорський-Журавко, І.

Марцинків, В. Пилипчук та ін. 1896 у Києві засн. Пд.-рос. товариство бджільництва, відділи пасічництва працювали на числен. с.-г. виставках. Виходила пасічниц. періодика: в Києві — «Ежегодник пчеловодства» (1896-1901), «Труды Южнорусского общества пчеловодства» (1903), «Листок пчеловода» (1906), «Українське бджільництво» (1906-10); у Катеринославі (нині Дніпропетровськ) — «Пчела» (1908) та «Пчеловодное хозяйство» (1911); в Одесі — «Листок пчеловода» (1909). У 1910 в укр. губерніях Росії налічувалося бл. 68 тис. пасік із 630 600 вуликами. Напередодні 1-ї світової війни Б. найбільш розповсюджене на Чернігівщині, в лісостеповій зоні; річна продукція меду досягла 13 тис. т, воску — 1,4 тис. т.

Після 1-ї світової війни та подій 1917 у Росії почався занепад Б. Запровадження НЕПу дало новий поштовх його розвитку. 1921 в Україні було бл. 54 тис. вуликів. Від кін. 20-х рр. спостерігалось певне пожвавлення в галузі Б. 1925 створ. Всеукр. бюро Б., в Харкові — н.-д. пасічну станцію, згодом — зональну станцію Всесоюз. інституту Б., дослідну станцію в м. Умань (нині Черкас. обл.), школу в м. Боярка Київ. обл. (перетворено на Боярський технікум Б.). На зх.-укр. землях у міжвоєн. період відбулося пожвавлення Б. Відновлено діяльність товариства «Сільський господар» (мало секцію пасічників). На Карпат. Україні навч. й дослідну справу проводили Союз прикарпат. бджолярів, товариство «Рій» (Ужгород). 1930 виникла Поділ. спілка пасічників у Тернополі. У 20-30-і рр. в Україні виходило 27 журналів із Б., зокрема «Вісник пасічництва» (Київ), «Голос пасічника» (Житомир), «Пасічник» (1925-31 — Прилуки, Харків), «Пасічничка старовина» (Харків), «Пасічник-колгоспник» (від 1930 у Харкові, від 1936 — «Колгоспне бджільництво»), «Українське пасічництво» (Львів), «Український пасічник» (Тернопіль), «Підкарпатське пчолярство» (згодом «Пчолярство»), «Пчілка», підручники з Б. **2-а світова війна** завдала знач. шкоди Б. України: якщо 1939 в Україні було бл. 1 млн 300 тис. вуликів, то 1948 — лише 50 тис. Від 1960-х рр. Б. в Україні розвивалося шляхом зміцнення колгосп. та радгосп. пасік, створювалися спеціалізов. пасічниц. радгоспи пром. типу, міжколгоспні пасічні об'єдн., розвивалося індивідуал. пасічництво. Відновлено ж. «Український пасічник», засн. міжвідом. наук. зб. **«Бджільництво»**.

Україна — одна з провід. країн розвинутого Б., на неї припадає 1/7 світ. виробництва меду. У світі нараховується 48 млн бджолиних сімей, 1/10 з них — у нашій державі. Значна кількість бджолиних сімей — у

Польщі, Румунії, Чехії, Словаччині, США, Мексиці, Туреччині, Франції, Канаді, Австралії. 2002 в Україні вироблено 60 тис. т меду. Кліматична специфіка Пд. України сприятлива для продукування меду: бджіл розводять у всіх природно-екон. зонах, причому скрізь Б. має переважно запилюв.-медозбір. напрям. Найбільше Б. розвинуте в Лісостепу та Степу (продуктивність пасік — 45-55 кг меду від бджолосім'ї). Природні умови Карпат. регіону (висока вологість, значні коливання добової т-ри) зумовлюють дещо нижчу продуктивність пасік — 15-25 кг від бджолосім'ї. В Україні виведено породи медоносних бджіл: укр. степова, карпатська, а також популяцію середньоросійських — поліські бджоли. Згідно з планом породного районування, що передбачає чистопородне розведення бджіл, укр. степова популяція розводитиметься у 18-ти обл., карпатська — в 7-ми обл., поліська — в 6-ти. Програмою «Селекція в Б.» на 1998-2010 передбачено збільшення числа бджолиних сімей до 6 млн з метою забезпечення ефектив. запилення ентомофільних с.-г. культур. Селекц.-племінну роботу з бджолами проводять науковці [Бджільництва інституту ім. П. Прокоповича УААН](#), обл. бджолооб'єднань, Спілки пасічників України, племінних госп-в. Наук. забезпечення галузі від 1990 здійснює Укр. дослідна станція Б. (нині Полтав. філія Інституту Б., м. Гадяч). Підготовку спеціалістів із Б. проводять Нац. аграр. університет (Київ), Львів. академія вет. медицини, Сум. аграр. університет та ін. У технології вирощування ентомофіль. культур на частку медонос. бджіл припадає 70-95 %. Серед ентомофіль. с.-г. культур найбільші площі займають соняшник — 1,5-2,5 млн га, гречка — 500 тис. га та багаторічні бобові (люцерна, конюшина, еспарцет). Створ. Нац. музей Б. (розташ. на тер. Інституту Б.; понад 2 тис. експонатів). У Харкові відкрито перший в Україні Будинок меду (2002). У травні 1998 вперше в Україні проведено 12-й міжнар. конгрес Федератії бджоляр. організацій країн Центр. та Сх. Європи «Апіславія». До Спілки пасічників України

входять 500 тис. осіб. Законом України «Про бджільництво» встановлено взаємовідносини між пасічниками та ін. суб'єктами госп. діяльності, забезпечено гарантії дотримання прав, захист інтересів фіз. і юрид. осіб, зайнятих у галузі Б.

Рекомендована література

1. Витвицкий Н. Практическое пчеловодство, или Правила для любителя пчел. Т. 1-5. С.-Петербург, 1842-45
2. Великдан С. Заметки о бортевом пчеловодстве // Журн. с. хоз-ва. 1854. № 4
3. Баранцевич Е. М. Введение пчел на Руси. С.-Петербург, 1898
4. Різниченко В. Батуринське пасічництво. Сторінки з історії українського пасічництва. К., 1916
5. Юрченко Т. Короткий нарис історії українського пасічництва. Прилуки, 1926
6. Прокопович П. И. Избранные статьи по пчеловодству. Москва, 1960
7. Скуратівський В. Т. Розвиток пасічництва на Україні // НТЕ. 1978. № 4
8. Його ж. Традиційне бортницьке право на Україні // Там само. 1983. № 5
9. Аветисян Г. А. Пчеловодство. Москва, 1985
10. Буренин Н. Л., Котова Г. Н. Справочник по пчеловодству. Изд. 3-е. Краснодар, 1988
11. Броварський В. Д., Багрій Р. Г. Розведення та утримання бджіл. К., 1995
12. Сучасні тенденції розвитку бджільництва у західних областях України. К., 2000
13. Мовна У. З історії розвитку бджільництва українських Карпат і Прикарпаття: Форми бджоляр. господарства з найдавніших часів до 17-18 ст. // НЗ. 2000. № 5
14. Забоенко А. Пчелы. Д., 2001.

Л. І. Боднарчук, У. В. Мовна

Бібліографічний опис:

Бджільництво / Л. І. Боднарчук, У. В. Мовна // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. — К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2003. — Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-41425>

2001-2026 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України (докладніше).